

ja uudistuskyykyinen, kuitenkin poliittisella tasolla kaikki monarkian ja sääty-yhteiskunnan rajojen yli tähyävät ratkaisut tarkoittivat varmaa ja pelottavaa kaaosta. Lähemmästä historiasta tuttu vääristelty slogaani ”Kaikki kansan puolesta, ei mitään kansan avulla” olisi kaikei kelvanut myös von Haartmanille.

Hallintohistorian lisäksi tutkimus tarjoaa pitkin matkaa myös hieman periaatteellisempaa pohdittavaa: miten se isänmaallisuus, jota von Haartman edusti, oli ylipäättänsä mahdollista? Ei ole pienintäkään epäilystä, etteikö isänmaan onni olisi hänen toimintaansa siivittänyt. Samalla kuitenkin kaikki nationalismiin tai ”kansanvaltaan” vivahtava oli kammutus ja nimenomainen uhka isänmaan menestykselle. Vaikka voittajien historian perusteella ei aina uskoisi, tällainen tulkinta isänmaan onnen ehdoista oli täysin looginen, mahdollinen ja vieläpä hyvin toimiva.

Ei Kalleinen yritä naiivisti tehdä oikeutta kohteelleen, tuleepa vain kunnollisen historiantutkijan tavoin asetelleeksi kohdettaan kehyksiin, joissa tuo ihminen itse elämänsä eli

ja toimintaansa järkevänä piti. von Haartmanin ymmärtämisen vaikeus ei lähde hänestä itsestään. Se kumpuaa kaikesta siitä, mitä nuo Suuren Vuosisadan aatteet Suomen ja Venäjän tielle toivat. Moninaisten kansallisten ja sosialististen voittojen jälkeen isänmaallisuus, joka korostaa Suomen ja Venäjän onnen yhteyttä ja sääty-yhteiskunnan jumalaista alkuperää, ei enää sukupolviin ole tuntunut salonkikelpoiselta. Niin oudolta kuin se olisi mahtimiehen aikalaisista tuntunutkin, hävinneiden historiasta von Haartmanin tarinassa on kysymys.

Kalleinen ei pitäydy pelkässä hallintohistoriassa vaan pyrkii tavoittamaan myös von Haartmania myös yksityishenkilönä. Haartmanit olivat osa sitä suhteellisen suppeaa sukuverkostoa, joka autonomian ajan alussa riitti Suomea hallitsemaan. Julkinen ja yksityinen elämä olivat naimakauppojen ja sukulaissuhteiden kautta valtioiden säädössä mutkattomasti lomittain. Mihinkään syväluotaaviin psykologisointeihin Kalleinen ei sorru, virkahenkilön ulkopuolisesta von Haartmanista kun ei ole edes mainittavan paljon läh-

teitä jäljellä. Päähenkilön luonteen eräänlainen patologisuus jää kuitenkin ilmeiseksi: von Haartman tuntui uudelleen ja uudelleen vertyvän nimenomaan tilanteissa, joissa mairrittelevaa huomiota oli tulossa hierarkiassa ylempänä olevilta.

Yksityiselämässäänkin von Haartman oli puhdasverinen *ancient regime*’n edustaja. Häntä kauhistuttivat mm. kaikenlaiset sosiaalivaikutuksen idut. Perusteena ei kuitenkaan ollut julkisten menojen kasvun uhka, vaan pelko siitä moraalitytomuudesta, joka seuraisi tilanteesta, jossa isäntä ei enää olisi velvollinen huolehtimaan palkollistensa hyvinvoinnista. Omassa jälkisäädöksessään hän hyvän isän tavoin tarkasti muisti uskolliset palvelijansa.

ANTTI SALONIEMI

KRISTINA KALLEINEN
”ISÄNMAANI ONNI ON
KUULUA VENÄJÄLLE”
VAPAAHERRA LARS GABRIEL
VON HAARTMANIN ELÄMÄ
SKS 2001

KLISEISIIN PUETTU IHMINEN

Jos kirjallisille henkilöille jaettaisiin sivuosa-Oscareita, niin esittäisiin Suomesta ehdokkaaksi Leena Lehtolaisen ”Kun luulit unohtaneesi”-teoksen sivuhenkilön Saran hahmoa. Hän on nelikymppinen, näkökulmasta riippuen itsellinen tai yksinäinen nainen, joka näyttää saa-

van psykokulttuurin rihkamakojuista kaiken tarvitsemansa. Hän on perhetragediaa käsittelevän kirjan päähenkilön, musisoivan Katjan, täti ja Katjan äidin Sirkan sisar. Lisäksi löytyvät Saran kirjailija-veli Veikko ja Katjan veli Kaitsu. Taustalla kummittelee kuolema. Sisarusten

veli Rane näyttää tappaneen Katjan papan ja sitten surmanneen itsensä vankilassa. Sen varjossa on (kitu)-kasvettu.

Kuvaavaa on, että Sara ei alun perin ollut Sara vaan yksinkertaisesti Saara Liimatainen. Mutta eihän itseään paremmalla ihmisellä voi olla

niin savolaista nimeä, joten hän on yhtäkkiä Sara Selin. Naistenlehdet ovat tällaisille "tuulella käyville", itsestään ja minuudestaan epävarmoille ihmisille keksineet muodikkaan, tavoiteltavan nimityksenkin: trenditietoinen. He elävät, pukeutuvat ja puhuvat sen mukaisesti, mitä "ajan henki" heihin puhalttaa. Se on teollista yksilöllisyyttä, joka on kloonattavissa.

Kanssaihmiset ovat Saralle tärkeitä peileinä. He ovat yleisiä. Kirjailija-veli toteaaakin, että Sara on loistava näyttelijä: "Esittää Oscarin arvoisesti itseään suurten tragedioitten sankarittarena." Sara ei välttämättä edes tajua esittävänsä. Tosin hän samastuu mm. "Tuulen viemän" Scarlett O'Haraan, josta hän tuttavallisesti toteaa, että "Scarlett oli selviytynyt niin kuin minäkin". Sielunsisar ja esikuva.

Todelliseen toiverooliinsa Sara pääsee eräässä televisiodokumentissa, johon on kerätty sosiaalipornatavaan tapaan erilaisia "sirkkeliin juosseita orpoja". Hän tunkemalla tunkee itsensä ohjelmaan käyttämällä hyväkseen sukulaisiinsa kohdistuneita onnettomuuksia, jotka hän on kestänyt. Mutta uhrin roolin hän saa, kun hän muistelee/keksii olleensa inestin kohde. Totta tai ei, niin olennaista on se, miten hän tämän "uhriuden" oivalsi. Miehiin pettyessään hän päätti (sic!) "muutua tiedostavaksi naiseksi ja aloittaa feministisen radikaaliterapian", koska kaikki hänen ongelmansa olivat "patriarkaatin sorron syytä". Terapiaryhmässä hän tapaa Reetan, tumman ja salaperäisen, yhtä aikaa voimakkaan ja herkün, jonka sydän liikkuu samalla aaltopituudella. Tällaisia romanttisepämäärisiä attribuutteja ja epiteettejä Saran puhe on täynnään.

Totta kai hän rakastuu, vaikka ideana on, ettei osanottajien välille saanut syntyä mitään romansseja. "Mutta eihän ihminen mitään sydä-

melleen voinut." "Aitous", "rehellisyys", "henkinen kasvu" yms. ovat muodikkaita peitesanoja itsekkyydelle. Samaa perustetta hän käyttää, kun hän yrittää selittää Sirkka-siskolleen, miksi hän on pokannut tämän poikaystävänsä mm. uhkaamalla itsemurhalla. Kaikkivoipa sisäinen lapsi vaatii kaiken tässä ja heti. Haluamisensa Sara osaa perustella. Tapellessaan äitivainajan kodista yhtäkkiä haluamastaan mitättömästä pehmokissasta hän vetoaa orpouteensa.

Tahtomagia on se kasvatusperiaate, jota sovelletaan, kun yritetään tästä aidosta sisäisestä lapsesta kasvattaa sisäistä sankaria. Mielikuvat toteutuvat sitä varmemmin, mitä enemmän niihin uskoo. Hämmennyksensä keskellä nykyihminen harjoittaa primitiivisen kulttuurin uskontoa. Myös ihmissuhdetasolla vähän samaan tapaan kuin lapsi, joka uskoo äidin (gurun) puhaltaessa pikkusormeen sen murtuman ja sen tuottaman kivun paranevan. Mutta tässä tapauksessa piru onkin vienyt pikkusormen mukana paljon muutakin. Se ei salli enää epäilyä. Epäily on rikkomus ja keittiöpsykologisesti tulkittuna siinä on autoritaarisuuden kaava. Minä olen sinun jumalasi, älä pidä muita jumalia. Idoli on mittari. Mutta siihen sisältyy lopultakin myös itsehalveksunnan siemen.

Sara peittelee tätä ennen kaikkea itseltään esiintyessään jonkinlaisena taiteilijasieluna, kun hän roiskii mahtipontisia tauluja, kirjoittelee runoja, lauleskelee jne. Mutta kun hän tarjoaa muistelmiaan kustantajalle ilman, että hänellä on mitään paperilla, syynä ovat mieskustannusvirkailijat, jotka eivät ymmärrä kauniin päälle. Hän soittelee taidegallerioihin, jotka kysyvät mm. sitä, mistä koulusta Sara on valmistunut. Se on hänen mielestään ymmärtämätöntä pikkusieluisuutta, sillä eihän oikea taiteilija kaipaa mitään

koulutusta. "Taiteilijuus" on näet jotain syntymähumalan kaltaista, jota ei voi opettaa. Se kantaa sisälleen "neron" ja "originellin" tai "aidon" ja "rehellisen" attribuutteja. Se on jotain luonteenpiirteisiin, temperamenttiin ja persoonallisuuteen liittyvää. Mutta niinhän puhuvat tänä päivänä "luovuuskouluttajat", jotka väittävät palveluksia markkinoidessaan, että jokainen pikkupetteri on tuleva picasso.

"Minulle kaikki ja heti" -ilmapiirissä unohtuu, että taiteellinen toiminta on ollut käsityötä ja sen opiminen on mestarin ja kisällin suhde. Omien älynvälähdysten valossa on mahdollon liikkua. Oma varjo ei voi olla ainoa maamerkki tai kompassineula, sillä sekin vaatii vieraan valon.

Muista ihmisistä välttämättömyyden juuri "taiteilijuus" selittää ikään kuin positiivisella tavalla. Vastaus on valmiina kuin puku, kun "Salaisten elämien" kautta asioitaan elävä sisko Sirkka huudahtaa: "No en minäkään jaksa teeskennellä! Minä olen lopen kyllästynyt tuohon sinun minä minä minääsi. Et ole kertaakaan kysynyt kuinka minä jaksan tämän kaiken jälkeen, kuinka minä aion selvitä..." "Taiteilijalle merkitsi vain taide, eivät miehet, lapset ja muut joutavat asiat." Mutta tuo vastaus/puku onkin keisarin uusi vaateparsi, jonka sisällä on alastoman itsekäs ja itsekeskeinen sisäinen lapsi naisen nahoissa. Eli kirjailija-veljen luonnehdinnoin: "Hän on kuin amerikkalainen poliisi: kaikkea mitä sanot voidaan myöhemmin käyttää sinua vastaan. Varoisit, mitä puhut hänelle." Muissa ihmisissä kiinnostaa se, missä määrin he ovat kiinnostuneita Sarasta ja miten. Muut ihmiset ja heidän käyttäytymisensä on selvitetty, kun tiedetään horoskooppimerkki, ja Sara on sentään kolminkertainen rapu.

Modernin kokemuksen ydin on psykologismissa. Maailma koetaan

ikään kuin sisäisenä tapahtumana. Mutta juuri siitä syystä Saran kaltaisille ihmisille, jotka eniten tavoittelevat "aitoutta", "rehellisyttä" tms. ja jotka tekevät siitä oman elämänsä sisällön, käy niin, että he antavat muille valtakirjan päättää elämästään. Nämä "muut", muotiaatteiden kauppamiehet ja ennen kaikkea kauppanaiset muistuttavat vilhin lännen elokuvien ihmelääkkeitä myyviä huijarikauppiaita, jotka paljastuttuaan pakenevat vankkureiltaan kaupungista toiseen. Tämän päivän poppatohtorit ovat paenneet

medioihin ja terveydenhuoltoon.

Vaikka Lehtolainen ei tällä kirjalla ole yltänyt siihen, missä parhaissa rikosromaneissaan, hän on onnistunut muovaamaan kutkuttavan henkilökuvan tyhjästä ihmisestä, joka vaatteita itsensä tai itsekkyytensä muotiaatteilla, jossa kaikenlaiset sekoilut ovat henkistä kasvua, paljas itsekkyyks onkin herkän ihmisen rehellisyyttä ja koko valheellisuus ja itsensä esittäminen luovaa "taiteilijuutta". Kun sisäinen lapsi on puettu sanoiksi, se onkin alastomimmillaan. Jos tästä ei voikaan antaa Leh-

tolaiselle sivuosa-Oscaria, niin tässä yhteydessä luovutan hänelle keksimäni "Janne Kivivuori -palkinnon". Ensilukemalla näet palautui mieleeni Kivivuoren psykokulttuuriteos. Saran hahmossa oli ikään kuin sen värityskirja-versio.

SEPPO HELMINEN

LEENA LEHTOLAINEN
KUN LUULIT UNOHTANEESI
JYVÄSKYLÄ: TAMMI, 2002